

2. Rotter, Carolin. Internationalisierung von Studiengängen: Typen–Praxis–Empirische Befunde. Dissertaiton. Ruhr–Universität Bochum. – November, 2005.

3. Ninnes, Peter; Helstenn, Meeri. Introduction: Critical Engagements with the internationalization of Higher Education. In: Internationalizing Higher Education/ Critical Explorations of Pedagogy and Policy. – Hong Kong, 2005.

4. Knight, Jane. Internationalisation of Higher Education. – OECD, 1999.

5. Davies, John. University strategies for Internationalisation in different institutional and cultural settings. A conceptual framework. In: Policy and Policy Implementation in Internationalisation of Higher Education. EAIE Occasional Paper 8. – Amsterdam 1995. – S. 15–16.

6. Van der Wende, Marijk. An Innovation Perspective on Internationalisation of Higher Education Institutionalisation: The Critical Phase. In: Journal of Studies in International Education (1999). – Vol. 3. Nr. 1. – S. 3–14.

7. Levin, Arthur. Why Innovation Falls. – Albany, 1980.

8. Hahn, Karola. Die Internationalisierung der deutschen Hochschulen: Kontext, Kernprozesse, Konzepte und Strategien. – Wiesbaden, 2004.

Nazarov M. H., Doctor of Philosophy in Education, Head of art, technology, civil defense and physical education, Baku Institute of Training and retraining of teachers (Azerbaijan, Baku), matlabm@yandex.com

Internationalization of higher education: the concept, strategy

The article presents the analysis of the process of internationalization of higher education in all key areas of the University (teaching, research, services), the internationalization strategies. It is noted that the description of internationality higher schools with the help of quantitative indicators is not enough, and substantiates the idea that the complex nature of the internationalization process requires to investigate the internationality mainly in terms of installation, culture and traditions. The article provides the criteria for a successful internationalization strategy.

Keywords: internationalization, strategies of internationalization, globalization, innovation, quantitative indicators, qualitative indicators.

Назаров М. Х., доктор філософії з педагогіки, завідувач кафедрою мистецтва, технології, цивільної оборони та фізичного виховання, Бакінський інститут підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів (Азербайджан, Баку), matlabm@yandex.com

Інтернаціоналізація вищої освіти: поняття, стратегії

Представлено аналіз процесу інтернаціоналізації вищої освіти в усіх ключових сферах вузу (навчання, дослідження, послуги), стратегії інтернаціоналізації. Відзначається, що опис інтернаціональності вищих шкіл за допомогою кількісних індикаторів недостатньо, і обґрунтовується думка про те, що комплексний характер процесів інтернаціоналізації вимагає досліджувати інтернаціональність в основному в сенсі установки, культури і традиції. У статті дано критерії успішності стратегії інтернаціоналізації.

Ключові слова: інтернаціоналізація, стратегії інтернаціоналізації, глобалізація, інновація, кількісні індикатори, якісні показники.

* * *

УДК 130.122:37.013

Ситниченко Є. Г.
здобувач, Дніпропетровський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
(Україна, Дніпропетровськ), grunval@bk.ua

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ МЕРЕЖНОЇ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Аналізується мережна парадигма управління в освіті як механізм її інноваційної трансформації. На основі міждисциплінарної методології філософії освіти, теорії мережного суспільства та філософії управління обґрунтовано переваги поліархічної моделі управління перед ієрархічною. Показано, що мережна парадигма управління освітою є найбільш адекватною в умовах формування освітніх мереж та мережного освітнього простору. Визначено основні інновації, які вона вносить у освітню діяльність та освітнє управління. Розкрито соціокультурний та особистісний контекст впровадження мережних освітніх технологій та мережної парадигми управління в освіті. Обґрунтовано зв'язок мережної парадигми управління та концепції електронного урядування.

Ключові слова: філософія освіти, мережне суспільство, парадигма, управління освітою, інновації, електронне урядування.

Інноваційні постмодернові концептуальні побудови пов'язані передусім з формуванням мережних

механізмів соціальних взаємовідносин і відповідних їм принципів управління. В управлінському відношенні мережні типи взаємодії соціальних суб'єктів відображають вплив процесу формування постсучасних соціальних практик в ході становлення інформаційного суспільства, який викликає до життя нові типи соціальних відносин, що ґрунтуються на методології горизонтальної поліархічної взаємодії. Мережна суб'єкт–об'єктна взаємодія значною мірою є альтернативою ієрархії управління, характерною для епохи індустріалізму.

В сучасній теорії управління мережний підхід у широкому розумінні звичайно пов'язують з дослідження різноманіття зв'язків, що об'єднують учасників управлінського процесу. Саме в цьому контексті мережні підходи до управлінської діяльності та процеси формування мережних форм взаємодій в сучасному соціальному управлінні досліджуються в роботах П.Штомпки, Л.–Г.Маттсона, Н.Смелзера, К.Кука та інших дослідників. Передусім в центрі їх уваги знаходиться розробка питань соціального управління та управління мережною економікою. Однак останнім часом все більше значення має дослідження можливості застосування горизонтально–мережних управлінських систем для реформування управління освітою і впровадження в ньому поліархічних принципів діяльності.

Метою дослідження є визначення на основі використання філософської методології особливостей та значення мережної парадигми управління в освіті.

Увага до мережної форми управління освітою пояснюється тим, що мережні управлінські моделі пов'язані з подоланням одномірної ієрархічної побудови. Світова практика засвідчує, що вирішення системних проблем управління освітою в умовах постійних змін можливе лише на шляху поєднання ієрархічного та поліархічного принципів. Механізми вертикального підпорядкування структурних компонентів освітнього управління мають бути доповнені розгалуженими горизонтальними зв'язками різного рівня, що постійно диверсифікуються і функціонально ускладнюються. При цьому управління розуміється як процес створення цілеспрямованої суб'єктної взаємодії та партнерства заради досягнення соціально значущих результатів і може бути представлене у вигляді складної мережі людських (міжособистісних та міжгрупових) відносин у динаміці.

У сучасних умовах мережний принцип як основа структурно–функціональної побудови управління освітою не лише не поступається за своєю значущістю, а в багатьох компонентах вже домінує по відношенню до принципу ієрархії [2, с. 180]. Основні причини цього кореняться у характері мережних соціальних процесів постіндустріального зразка і тих перевагах, які управління освітою отримує через впровадження поліархічних механізмів функціонування. До основних з них можна віднести:

1. Мережне управління сприяє узгодженню принципів функціонування освітніх суб'єкта та об'єкта, оскільки відповідає природі соціально орієнтованого ринкового суспільства. Ринкові взаємовідносини певною мірою є протилежністю адмініструванню та ієрархії, оскільки ґрунтуються на принципі рівноправності всіх ринкових суб'єктів.

2. Впровадження мережних принципів в управління освітою сприяє її переорієнтації на потреби споживачів освітніх послуг. В межах поліархічної концепції управління основне значення набувають зовнішні чинники управлінської діяльності, що формують горизонтальне динамічне поле взаємодій органів управління та освітніх мереж.

3. Мережний підхід до управління освітою забезпечує методологічну обґрунтованість концептуально-доктринальних засад прийняття та реалізації управлінських рішень. В умовах ієрархічної системи складається ілюзія, що процеси регулювання мають своїми витоками виключно активність суб'єкта. В той же час одним з загально визнаних постулатів соціальної теорії є визнання в якості кінцевої причини будь-якого процесу суб'єкт-об'єктної взаємодії. Поліархічна модель державного управління є адекватною цій методології, оскільки конституює в якості системоутворюючого фактору управлінського процесу взаємодію всіх сторін, що беруть в ньому участь.

4. Розширення впровадження принципів мер управління в системі органів державної влади підвищує його чутливість та гнучкість, демократичний потенціал шляхом формування системної мережі каналів зворотного зв'язку з об'єктом управління.

5. В межах мережної моделі управління самі управлінські структури стають об'єктами різностороннього впливу з боку освітньої мережі і тим самим втрачають статус структур, що знаходяться над суспільством. А саме цей статус є соціальною основою бюрократизму.

Обґрунтування необхідності розвитку в сучасному суспільстві мережних засад управління є одним з важливих компонентів теорії мережного інформаційного суспільства (наприклад, у роботах М. Кастельса [3]) й загалом постмодерністської методології. Тому мережну модель управління освітою можна характеризувати як форму постсучасної соціальної практики, яка, з одного боку, сприяє становленню постіндустріальних соціальних відносин, а з іншого – є їх управлінською складовою. У сучасній науці соціального управління розроблена досить ґрунтовна методологія мережної взаємодії на рівні складової проблемного поля теорії постмодернізму. Найбільше визнання отримала теорія “динаміки поля” П.Штомпки [7]. Вона протистоїть традиційним концепціям структурно-функціонального аналізу на основі нового розуміння суті соціального життя. Соціальна тканина характеризується як система взаємопов'язаних потенціалів, що постійно змінюються у процесі обміну інформацією. Таким чином, причиною соціальних змін є взаємодія точок динамічного поля, що постійно перебуває у русі. Нова методологія дозволяє побудувати мережну модель соціальних та управлінських процесів і визначитися з характеристикою системостворюючих детермінант для будь-якої точки у будь-який момент. В межах теорії “динаміки поля” вдається подолати спрошене тлумачення соціального життя і побудувати науково обґрунтовану картину світу на основі характеристики всього його різноманіття в умовах невизначеності взаємодії величезного числа факторів. Для аналізу мережного управління освітою особливо велике значення має те, що в структурі динамічного поля з'являється

можливість всебічної характеристики управлінських процесів в контексті їх соціокультурного оточення.

Найбільш перспективним для адаптації до потреб державного управління є досвід застосування методології мережної взаємодії для аналізу саморегуляційних процесів в межах ринково орієнтованих концепцій менеджменту. Крім теорії динаміки поля П.Штомпки, теоретичні передумови розгляду саморегуляційних процесів у соціальній мережі в контексті обмінних взаємовідносин були обґрунтовані в неонституційній теорії соціальних систем, в теорії соціального обміну, в теоріях мережного суспільства тощо.

Суть мережно-поліархічної методології полягає в тому, що управлінські процеси будь-якого типу розглядаються як мережа взаємовідносин. Мережі визначаються як набори взаємозв'язаних взаємовідносин обміну між суб'єктами та об'єктами управлінського впливу. При цьому обміни управлінськими впливами в одній ситуації взаємообумовлені обмінами в іншій ситуації, а набори мережних взаємодій постійно перетинаються, створюючи взаємопереплетену систему об'єкт-суб'єктних горизонтальних управлінських зв'язків, призначену для передачі управлінських впливів в усі сторони мережі. Оточення (середовище) одного обміну є складовою інших взаємовідношень, і всі вони так чи інакше поєднані один з одним. В цьому відношенні всі система управлінських трансакцій являє собою єдину мережу взаємопов'язаних взаємовідносин суб'єктів управління, оскільки в мережі фіксованого поділу на суб'єктів та об'єктів просто не існує. Будь-які стосунки цих суб'єктів “вкраплені” у структуру мережі і можуть розглядатися в контексті її характеристик та її змін, що є основою відповідності управлінських процесів соціокультурному середовищу їх протікання.

Взаємодії обміну координують діяльність, що здійснюється окремими структурними компонентами системи управлінських взаємовідносин. Таким чином, мережа горизонтальних управлінських взаємозв'язків конституюється як структура управління соціальними відносинами, яку можна співставити з координацією через ієрархічне управління чи через стохастичні механізми управління дією ринку. Однак мережно-поліархічна система управління є синтетичним утвором, що поєднує чесноти обох вказаних систем управління і позбавлена їх вад [4, с.221].

Головним її досягненням в цьому відношенні є те, що мережа горизонтальних управлінських зв'язків допомагає поєднувати максимальну свободу та варіативність поведінки учасників системи управління з максимальною управлінською визначеністю процесів обміну на рівні мережі загалом. Крім цього, мережно-поліархічна система управління забезпечує ще кілька необхідних для сучасного управління освітою системних якостей. Елементи мережі можуть вступати у різні види взаємодії, при яких виникають не лише управлінські обміни, а й системні адаптації, що надзвичайно важливо для здійснення інновацій. В мережі існують не лише потоки управлінських месиджів, а й потоки інформації, фінансові, товарні та соціальні обміни.

Підсумовуючи значення мережно-поліархічних підходів до організації управління освітою, доцільно

виділити такі напрями їх застосування для вдосконалення вітчизняної управлінської практики:

1. Конститування значення освітнього управління не просто як регулюючого фактору, а як інвестиційного процесу, який визначає формування, розвиток і підтримку обмінних взаємовідношень у освітніх мережах.

2. Формування інноваційної моделі управління освітою, в якій механізм адаптації до змін у соціокультурному середовищі функціонує іманентно-атрибутивно, і напрями інноваційних змін визначаються позиціонуванням освітніх суб'єктів як мережних суб'єктів.

3. Надання управлінню освітою інтегративно-соціального характеру на будь-якому рівні шляхом надання кожному структурному елементу мережі соціального та різнобічного виміру. Функціональний імператив галузевого управління має бути розширений на основі його інтерпретації на рівні не лише управлінських, а й соціальних та інформаційних обмінів.

5. Посилення чутливості та інструментально-технічної досконалості управління освітою в ситуації ривковості каналів прямого та зворотного зв'язку.

В сучасних умовах мережно-поліархічні підходи до трансформації управління освітою проявляються у кількох системних інноваціях. По-перше, це формування механізмів соціального партнерства на рівні освітніх мереж. По-друге, це інституційна перебудова механізмів освітнього управління на основі пріоритетності самоврядних засад функціонування освітніх мереж. По-третє, це використання інформаційно-комп'ютерних мереж для становлення електронного урядування та формування мережного типу організації освіти [5].

На нашу думку, реалізація самоврядного потенціалу освіти дійсно найбільш ефективна саме у мережній структурі кооперативних взаємозв'язків та взаємодій, у тому числі і управлінського характеру. Тут поєднуються як баланс повноважень і відповідальності, так і свобода маневру в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень. Крім того, саме мережна парадигма управління освітою найбільш відповідає нарощуванню потенціалу прямої демократії та максимізації участі освітніх суб'єктів в управлінні. Значною мірою мережна взаємодія формальних і неформальних самоврядних освітніх структур відповідає демократичному ідеалу управління, зорієнтованому на ініціативу знизу та ефективні форми контролю. Проте при цьому потрібно мати на увазі, що такий механізм ефективно працює лише при збереженні певного централізованого управління по відношенню до освітніх мереж, в іншому випадку втрачається цілісність освітньої системи, що набуває характеристик анархічних форм самоврядування.

Для України використання мережної парадигми управління освітою є особливо актуальним у зв'язку з тим, що більшість дослідників пов'язують цей процес з демократичною трансформацією бюрократичного управління. У межах дихотомії самоврядування – бюрократія мережна парадигма управління стає концептуальною основою демократичної перебудови освітньої галузі, оскільки дозволяє обґрунтувати

інновації, що поєднують цілісність управлінської системи з можливостями розкриття самоуправлінського потенціалу освітніх суб'єктів.

Проте найбільш масштабний вплив на управління освітою мережна парадигма управління здійснює через обґрунтування та моделювання процесів інформатизації в освітній сфері. У широкому розумінні від являє собою як застосування електронних технологій та віртуальних мереж, так і комплекс системних змін, які забезпечують нові управлінські здатності освіти. Мережна методологія є обґрунтуванням електронних інновацій в освітньому управлінні у кількох аспектах. По-перше, їх технологічною основою є електронні медіа та мережі, які забезпечують новий інструментально-операціональний базис як освітньої діяльності, так і галузевого управління. По-друге, масове застосування комп'ютерної техніки створює можливість індивідуалізації суб'єкт-об'єктної комунікації в освіті та її управлінській підсистемі, її неперервності, різномірності та різноспрямованості, що надає управлінській взаємодії мережного характеру. По-третє, в межах самої організаційної структури управління освітою електронні технології стимулюють поширення поліархічних засад взаємодії, координаційні та реординаційні відносини, автономію окремих управлінських структур, урізноманітнення інформаційних потоків тощо. Інтегрованим виразом цих інноваційних змін є формування електронного урядування у галузевому вимірі.

На сьогодні в управлінській практиці поширені три підходи до розуміння електронного урядування. Перший – це розгляд його як ефективного надання управлінських послуг за допомогою нових інформаційних технологій. Другий підхід сформульований в академічному середовищі технократичного характеру, де електронне урядування розуміється як організація високого рівня інформатизації, як “система локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, яка забезпечує функціонування певних служб в режимі реального часу” [6, с.5]. Обидва підходи об'єднані в межах розуміння електронного урядування як нової парадигми управління в епоху знань. Тут присутнє і його визнання як однієї з інноваційних технологій урядування, і використання інформаційних технологій для організаційної трансформації процесу управління. Але до цього додається акцентування поширення нових принципів і підходів до урядування, яке супроводжується перебудовою усієї системи управлінських процесів та формуванням нової, постбюрократичної управлінської культури. Цей підхід зараз є загальноновизнаним на урядовому та міжнародно-організаційному рівні. “Нові моделі суспільного управління орієнтовані на широке використання мережних структур управління” [1, с.10].

На нашу думку, реалізація стратегії формування електронного урядування у відповідності з європейськими стандартами має стати одним з провідних напрямів реформування управління освітою в Україні. Його цінність полягає в тому, що воно дає змогу адаптуватися освіті до ринково-постіндустріальних трансформацій суспільства, коли в умовах мережної системи соціальних відносин

традиційне ієрархічне управління стає неефективним і має стати одним із суб'єктів мережної взаємодії з іншими освітніми суб'єктами. Мережно-поліархічна методологія дозволяє вирішити весь комплекс проблем суб'єкт-об'єктної комунікації в сфері управління галуззю.

Таким чином, застосування мережної парадигми управління освітою є важливим аспектом інноваційного процесу її адаптації до потреб інформаційного суспільства. Поліархічні моделі управління найбільше відповідають соціально орієнтованим ринковим відносинам та мережній організації інформаційного суспільства. Для практичного вивчення найбільше значення мають мережно-поліархічні моделі управлінської діяльності, розроблені в сучасному менеджменті, орієнтованому на ринкові відносини.

Список використаних джерел

1. Баєв В. Концептуальний аналіз електронного уряду та електронного урядування в контексті сучасних наукових розвідок / В.Баєв // Вісник ДСУ. – 2004. – № 3. – С. 8–10.
2. Каракозов С.Д. Сетевая организация образования: тенденции и перспективы / С.Д. Каракозов, К.Г. Митрофанов // Мир науки, культуры, образования. – 2011. – № 4. – С. 180–182.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культуры / пер. с англ.; под ред. О.И. Шкаратана / М.Кастельс. – М.: ГУВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Маттсон Л.–Г. Взаимоотношения и сети / Л.–Г.Маттсон // Теория маркетинга / под ред. М.Бейкера. – СПб.: Питер, 2002. – С. 216–231.
5. Страрцев Ю.Н. Сети: состояние и возможности / Ю.Н.Страрцев. – Челябинск: “Энциклопедия”, 2011. – 304 с.
6. Шевчук О. Інформаційне суспільство: бути чи не бути / О.Шевчук, О.Голобуцький. – К.: Атлант UMS, 2001. – 104 с.
7. Штомпка П. Социология социальных изменений // П.Штомпка. – М.: Аспект-пресс, 1996. – 181 с.

References

1. Bajev V. Konceptual'nyj analiz elektronnoho urjadu ta elektronnoho urjaduvannja v konteksti suchasnyh naukovykh rozvidok / V.Bajev // Visnyk DSU. – 2004. – № 3. – S. 8–10.
2. Karakozov S.D. Setevaja organizacija obrazovanija: tendencii i perspektivy / S.D. Karakozov, K.G. Mitrofanov // Mir nauki, kul'tury, obrazovanija. – 2011. – № 4. – S. 180–182.
3. Kastel's M. Informacionnaja jepoha: Jekonomika, obshhestvo i kul'tury / Per. s angl.; pod red. O.I. Shkaratana / M.Kastel's. – M.: GUVShJe, 2000. – 608 s.
4. Mattson L.–G. Vzaimootnoshenija i seti / L.–G. Mattson // Teorija marketinga / Pod red. M.Bejkera. – SPb.: Piter, 2002. – S. 216–231.
5. Strarcev Ju.N. Seti: sostojanie i vozmozhnosti / Ju.N. Strarcev. – Cheljabinsk: “Jenciklopedija”, 2011. – 304 s.
6. Shevchuk O. Informacijne suspil'stvo: buty chy ne buty / O.Shevchuk, O.Golobuc'kyj. – K.: Atlant UMS, 2001. – 104 s.
7. Shtompka P. Sociologija social'nyh izmenenij // P.Shtompka. – M.: Aspekt–press, 1996. – 181 s.

Sytmychenko E. G., applicant of Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Dnipropetrovsk), grunval@bk.ru
Philosophical aspects of analysis of network paradigm of education management

We analyze network management paradigm in education as a mechanism its innovative transformation. Advantages of polyarchical to hierarchical management model are grounded based on the interdisciplinary methodology of philosophy of education, the theory of network society and the management philosophy its grounded. It is shown that the network paradigm of management education is most appropriate in the context of forming of educational networks and networking education space. Its defined the main innovation that it brings to the educational activities and educational management. Its Solved the socio-cultural and personal context of implementation of network educational technology and network management paradigm in education. Its grounded relationship between network management paradigm and the concept of e-government.

Keywords: philosophy of education, network society paradigm, education management, innovation, e-government.

Ситниченко Е. Г., соискатель, Днепропетровский областной институт последипломного педагогического образования (Украина, Днепропетровск), grunval@bk.ru

Философские аспекты анализа сетевой парадигмы управления образованием

Анализируется сетевая парадигма управления в образовании как механизм его инновационной трансформации. На основе междисциплинарной методологии философии образования, теории сетевого общества и философии управления обосновано преимущества полиархической модели управления перед иерархической. Показано, что сетевая парадигма управления деятельностью является наиболее адекватной в условиях формирования образовательных сетей и сетевого образовательного пространства. Определены основные инновации, которые она вносит в образовательную деятельность и управление образованием. Раскрыто социокультурный и личностный контекст внедрения сетевых образовательных технологий и сетевой парадигмы управления в образовании. Обосновано связь сетевой парадигмы управления и концепции электронного управления.

Ключевые слова: философия образования, сетевое общество, парадигма, управления образованием, инновации, электронное управление.

* * *

УДК 141.7

Нестеренко Є. А.
 кандидат філософських наук, доцент кафедри економіки освіти, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), gala99@ukr.net

СИМВОЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ УСТАНОВОЮ

Розкрито роль символів як засобів м'якого, недирективного управління колективом організації, на прикладі освітньої установи. Обґрунтовано, що такої керівний вплив символів опосередковується їхньою функцією передачі смислів у згорнутій формі, та організаційною культурою закладу в цілому.

Ключові слова: символ, освітня установа, управління, організаційна культура, університет.

Кожна людина живе у світі символів, хоча часто ми і не замислюємось над тим, яку важливу роль вони відіграють у нашому професійному та особистому житті.

Символи є одним із найдавніших, найбільш глибоких шляхів пізнання і комунікації. Будучи сконцентрованим вираженням певних смислів у лаконічному знаку, символ має виняткову властивість передавати змістовну інформацію в стисненому – але від цього в не менш яскравому – вигляді. Із цієї властивістю символів пов'язана і їх здатність впливати на поведінку не лише індивіда, але й цілого колективу. Тому цілком логічно припустити, що символи можуть бути ефективним інструментом впливу на персонал організації – так само, як через символ можливий ефективний вплив на індивідуальну свідомість.

Із найбільш загальних, світоглядних позицій феномен символу досліджений такими відомими науковцями, як О.Шпенглер, К.Юнг, Ю.Лотман, А.Бергсон, О.Лосев. Так, О. Шпенглер обґрунтовував точку зору, що єдність будь-якої культури базується на спільній мові її символики. К.Юнг писав, що символ є єдністю реального, існуючого і нереального; свідомого та несвідомого [13]. Структурально-символічний підхід до аналізу культури в цілому присутній у працях таких мислителів, як Ф. де Соссюр, Е. Кассирер, К.Леві-Строс, Р.Барт, Ж.Лакан. Філософський аналіз різних концепцій символу здійснений в роботах К.Свасьяна, М.Мамардашвілі, А.П'ятигорського, С.Созінова, Р.Абдулліна. Трансформацію концепції символів у